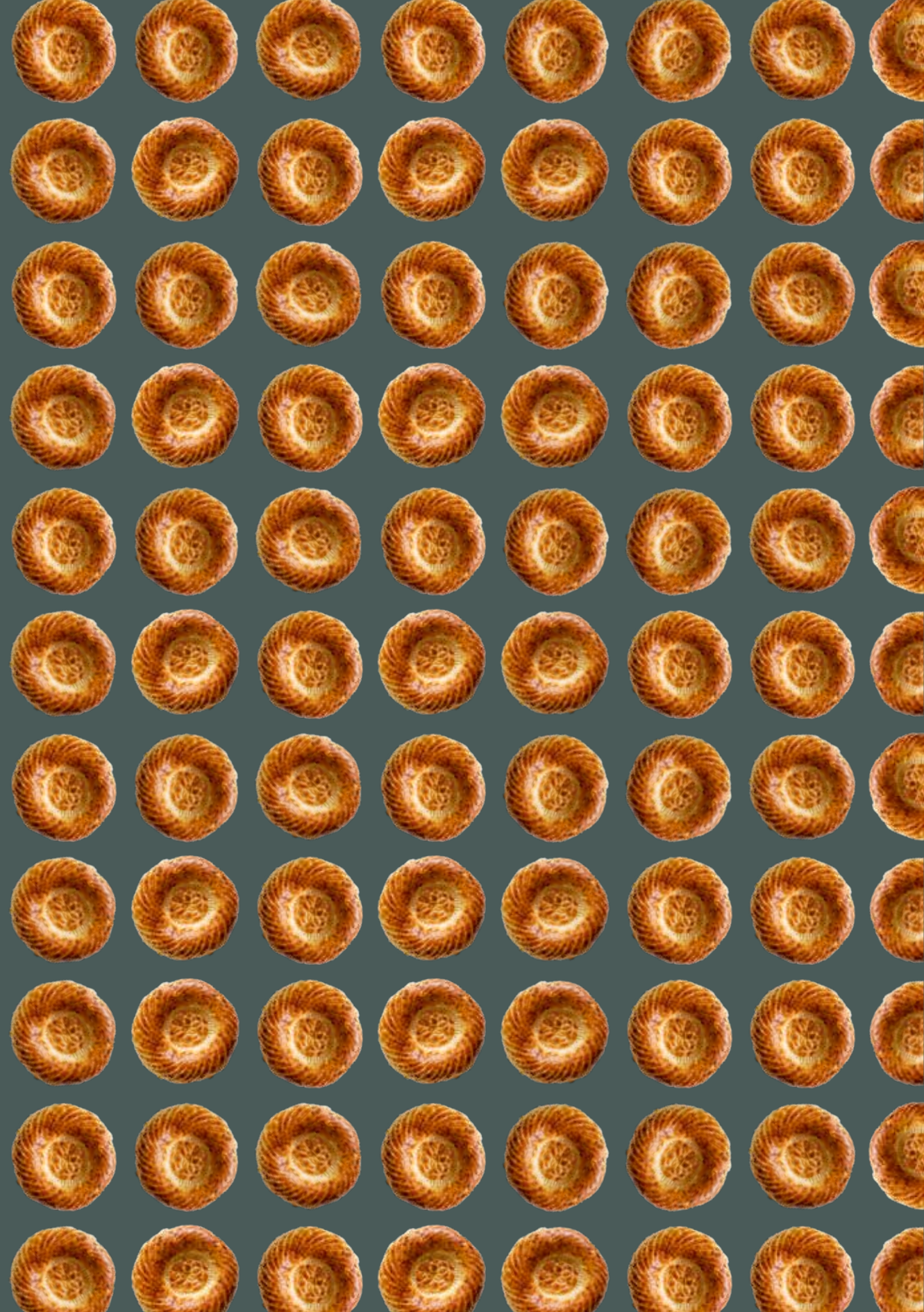

An aerial photograph of a train on tracks. The train has a green and white color scheme. The tracks are made of metal and have a yellow line. The background is a mix of green and brown, suggesting a natural environment. The word "Аккорд" is written in large white letters across the middle of the image.

Аккорд

эс т о р и б у к

Аккорд

Серія інтерв'ю про життя культури
та мистецтва в Таджикистані через
спогади про Громадянську війну

Персоналії публікації

- ~ Лариса Додхудоєва, 73 роки, мистецтвознавиця, докторка історичних наук Академії наук Республіки Таджикистан, завідувача відділу Інституту історії, археології та етнографії імені Ахмада Дониша;
- ~ Сабзалі Шарипов, 74 роки, радянський художник, монументаліст, народний художник Таджикистану;
- ~ Манзура Ульджабаєва, 67 років, перша жінка-художниця Таджикистану по костюмах в кіно, художниця-постановниця кіно по костюмах, заступниця голови Союзу дизайнерів Таджикистану;
- ~ Юсуф Сангов, 74 роки, народний художник Таджикистану;
- ~ Ніссо Азізова, 30 років, журналістка, психологиня, арт-терапевтка;
- ~ Джамшед Холіком, 59 років, художник, керівник ресурсного центру «Душанбе Арт Граунд»;
- ~ Олексій Румянцев, 45 років, художник, аніматор;

- ~ Тахміна Рамазанова, 44 роки, солістка гурту «Авесто»;
 - ~ Гайрат Кадиров, 35 років, актор, режисер, директор Державного музично-драматичного театру імені Туфи Фазілової в Канібадамі;
 - ~ Юнусалі Єргашов, 65 років, актор Державного музично-драматичного театру імені Туфи Фазілової в Канібадамі, заслужений артист Таджикистану;
 - ~ Далер Назаров, 60 років, таджицький музикант і композитор;
- Авторка публікації: Діана Рахманова (журналістка, художниця).

Про авторку

«Мамо, я люблю аж до найдальшої планети», - так часто зізнається в коханні мій старший син. Він не знає, як далеко знаходиться планета, про яку він говорить, він просто висловлює таким чином безкінечність своїх добрих почуттів до рідної людини.

На жаль, я до своїх батьків нічого схожого не відчувала, тому це дослідження для мене мало такий великий сенс.

Я вам нічого нового не відкрию, якщо скажу, яка важлива в нашому житті любов. Але саме поняття любові – це просто слово. Важливо це слово відчувати, проникнутись ним і передати. Мені зараз 31 і я дотепер вчуся любити, тому що, напевно, в дитинстві не отримала достатньо родинного тепла.

Я народилась в Душанбе 8 травня 1989 року, до 9 років росла в притулках – мама змушена була залишити мене через Громадянську війну в Таджикистані (1992 – 1997 рр.). Мої асоціації дитинства – колір хакі, який постійно супроводжував камуфляж вітчима, що приходив навідувати мене в інтернаті. Тоді я не знала, що він був одним з «вовчиків» (ваххабітів) або «юрчиків» (комуністів) – так називали два протиборчих табори на війні.

З роками я зрозуміла, наскільки близько підійшла війна до всього мого народу, до всієї моєї країни, як вона супроводжує нас дотепер...

Жодна війна не минає безслідно, вона залишає за собою великий шлейф всього незворотного, за яким стоїть страх, образи і протистояння.

Мені хотілося зрозуміти, якою моя країна була без війни або якою вона могла би бути. Чи відчуває вона те, що відчуваю я, чи малює вона те, що малюю я? Чи була вона загублена і залишена, як я? Так співпало, що коронавірусний 2020 рік тільки підсилив моє бажання пошуку власного «я» і місця в світі.

Як художниці мені хотілось зрозуміти, який відбиток війна залишила і в мистецтві. Саме тому в цій дослідницькій подорожі мене супроводжують люди культури та мистецтва Таджикистану.

В публікації представлено 11 персоналій зі сфери сучасного мистецтва і культури Таджикистану, які поділяться своїм досвідом вкладу в країну. Вони дадуть змогу краще зрозуміти, яким зараз є мистецтво в Таджикистані і чому, як війна в 90-х знайшла відображення в культурі країни, як вони особисто її пережили.

Але попри тему дослідження, всіх їх поєднує любов до своєї справи, до своєї країни, незважаючи на те, що довкола багато всього змінюється з неймовірною швидкістю – пам'ятники, будівлі, вулиці, квартали, вони продовжують любити. Це ніби коли ти бачиш своє місто, а потім придивляєшся і розумієш, що погано бачиш слово своє, що воно в розфокусі. Визнаєш, що залишається тільки «місто» і починаєш вчитися любити безумовно. Власне цим діляться учасники публікації. І сьогодні в мені живе набагато більше любові, ніж раніше.

Енергію безумовної радості, любові і довіри до себе, гармонії з собою найсильніше я змогла відчути в розмові з музикантом і композитором Далером Назаровим. Так сталося, що зустріч з ним була фатальною, але водночас стала початком шляху від несвідомого до усвідомленого, тому розмова з Далером стала основою спектаклю «Акорд». Мені було важливо поділитися з вами початком кінця мого шляху, а потім з іншими, тому публікація стала своєрідним супроводом спектаклю. Але якщо в когось це відбулось навпаки – від публікації до спектаклю, то нічого страшного. Адже цей процес не закономірний.

Після розмов з учасниками я також зрозуміла, що всі навколо все розуміють, відчувають те ж саме, різниця лише у величині любові, яка живе в нас, яка формується з дитинства завдяки батькам чи близьким друзям, як в моєму випадку.

Зараз я відчуваю так: якщо любиш, то всередині тебе живе «Акорд» - співзвучність з теперішнім, навіть з найстрашнішим – з війною і її наслідками, а особливо з тим, чого ти не в змозі змінити. Мені важливо любити і передавати ці почуття всім навколо і близьким людям. Тому я стараюся завжди відповідати взаємністю, коли діти зізнаються мені в любові. Прошу, щоб вони пам'ятали завжди і про мою любов до них!

Пам'ять – це як важливий, майбутній генплан міста Душанбе, який промовляє, що важливе тільки теперішнє, та не може цього підтвердити так, щоб не руйнувати минуле. А минуле – це і любов, і безумовна любов, яка живе крізь віки, як невідома і безкінечна планета...

* Коротка довідка про війну в Таджикистані (1992-1997 рр.)

Громадянська війна в Таджикистані тривала близько 5 років – з 1992 до 1997 року. За історичними даними, найбільш жорстокі події відбувались з кінця серпня 1992 року по червень 1993 року. Саме в той період країна була практично розділена на дві частини – між прихильниками центральної влади і кількома групами в особі Об'єднаної таджицької опозиції (Партія ісламського відродження, Демократична партія Таджикистану та інші групи), що постала після незалежності країни в результаті розпаду СРСР.

В радянський період провідну роль в політиці посідали вихідці з Ленінабадської області. Вони працювали на вищих адміністративних постах, з ними співпрацювали вихідці з Куляба, які посідали посади в силових структурах (МВС). Після розпаду СРСР інші кланові угруповання з Горно-Бадахшанської області хотіли змінити розподіл цих ролей в політиці країни. У зв'язку з цим, протистояння перейшло із політичної сфери в етнічно-кланову.

За даними ЗМІ, бойові дії відбувались в різних частинах області та країни. Але основне згурпування людей та мітинги відбувались в двох частинах міста: на площі «Шахидон» - одна з центральних частин міста, де раніше розташовувався Президентський палац – там переважно була локація опозиції, а прихильники Народного фронту проводили збори на площі «Озоди» - раніше площа імені Леніна – тепер площа імені Ісмоїли Сомони.

Прихильників ісламістів називали «вовчиками», а прихильників Народного фронку – «юрчиками». За деякими даними, «юрчиків» називали на честь Юрія Андропова (радянський державний і політичний діяч, керівник СРСР в 1982-1984 роках). З огляду на істо-

ричні хроніки, щоб владнати ситуацію, обидві сторони конфлікту неодноразово проводили зустрічі і обговорювали мирні домовленості. На деяких навіть досягали взаєморозуміння, але пізніше після нападу в різних частинах міста однією зі сторін, конфлікт поновлювався. Серед спроб стабілізації становища також були і періодичні відставки політичних діячів, президента Кахарі Махкамова (Перший Секретар ЦК Компартії Таджицької РСР, який в листопаді 1990 року був обраний першим президентом Таджикистану).

Після відставки Махкамова 24 листопада 1991 року в Таджицькій РСР пройшли нові президентські вибори, на яких здобув перемогу Рахмон Набієв, набравши 56,92% голосів. Його головним суперником був Давлат Худоназаров (відомий кінодокументаліст «Таджикфільму». У 1986 році обіймав посаду першого секретаря Союзу кінематографістів Таджицької РСР. Прим. автора: побутує думка серед режисерів, що після Громадянської війни розвиток кіновиробництва «Таджикфільм» сильно знизився, зокрема й тому, що Худоназаров пішов у політику і став на сторону опозиції), який набрав 30% голосів. Тоді опозиція звинуватила владу в фальсифікації голосів. А втім, перші місяці в країні підтримувався крихкий баланс сил. Однак це було ненадовго, через деякий час сутички поновилися. За всю історію подій було організовано вісім зустрічей-переговорів між ворогуючими сторонами. На дев'ятій зустрічі 27 червня 1997 року в Кремлі між представниками обох протиборчих сторін було підписано остаточний мирний договір. Президентом Таджикистану став Емомалі Рахмонов, який і тепер є головою країни. За офіційними даними, у результаті подій загинуло більше ніж 100 тисяч осіб.

Лариса Додхудоева

73 роки

Мистецтвознавиця

Докторка історичних наук Академії наук Республіки

Таджикистан

Завідуюча відділом Інституту історії, археології

і етнографії імені Ахмада Доніша

Я любила мистецтво зі школи та дуже цілеспрямовано йшла до своєї цілі - читала, спілкувалась з художниками, архітекторами. Потім вступила в Інститут живопису, скульптури та архітектури імені Рєпіна, Академії мистецтва СРСР в Санкт-Петербурзі. Там я захищала кандидатську дисертацію, а докторську - вже в Таджикистані. Все моє життя пов'язане з таджицьким мистецтвом - давнім, середньовічним, сучасним, з ремеслами. Загалом я в цій сфері років 50 вже. Я викладала в театрі імені Маяковського в Душанбе, в Національному університеті, давала публічні лекції та майстер-класи, які проводив Центр сучасного мистецтва «Душанбе Арт Граунд». З 1970 року працюю в Академії наук Таджикистану.

Як на вашу думку розвивається сучасне мистецтво в Таджикистані?

Ну, перша наша виставка відбулась у 2006 році. Проєкт разом із Швейцарським агентством зі співробітництвом в Таджикистані називається «STARTER», а виставка - «Паралель». До нас приїхали майстри з інших країн Центральної Азії, де сучасне мистецтво вже активно розвивалося, а в нас ще зберігається післявоєнний стан. Нашими наставниками були Улан Джапаров (Киргизстан), Єрбосин Мельдібеков (Казахстан), В'ячеслав Ахунов (Узбекистан). Це був перший проєкт. Ми зібрали художників з коледжу, з Інституту мистецтв. Всі хлопці хотіли створюють нове мистецтво. Звичайно, були і слабо підготовлені, але ентузіазму — хоч відбавляй.

Що ви мали на увазі, коли сказали «були слабо підготовлені»?

Дуже відчувався менталітет Таджикистану, його післявоєнний стан. Мені здається, сучасне мистецтво повинно йти через символи, якісь впізнавані риси повсякденності, воно не має бути лише, як розповідь. Але в підсумку все пройшло добре. Навчилися. Коли ми відкрили виставку в художньому училищі, було багато відвідувачів. Люди просто скупили за мистецтвом. Прийшли. Але потім інтерес нібито впав.

Як ви думаєте, з чим це було пов'язано?

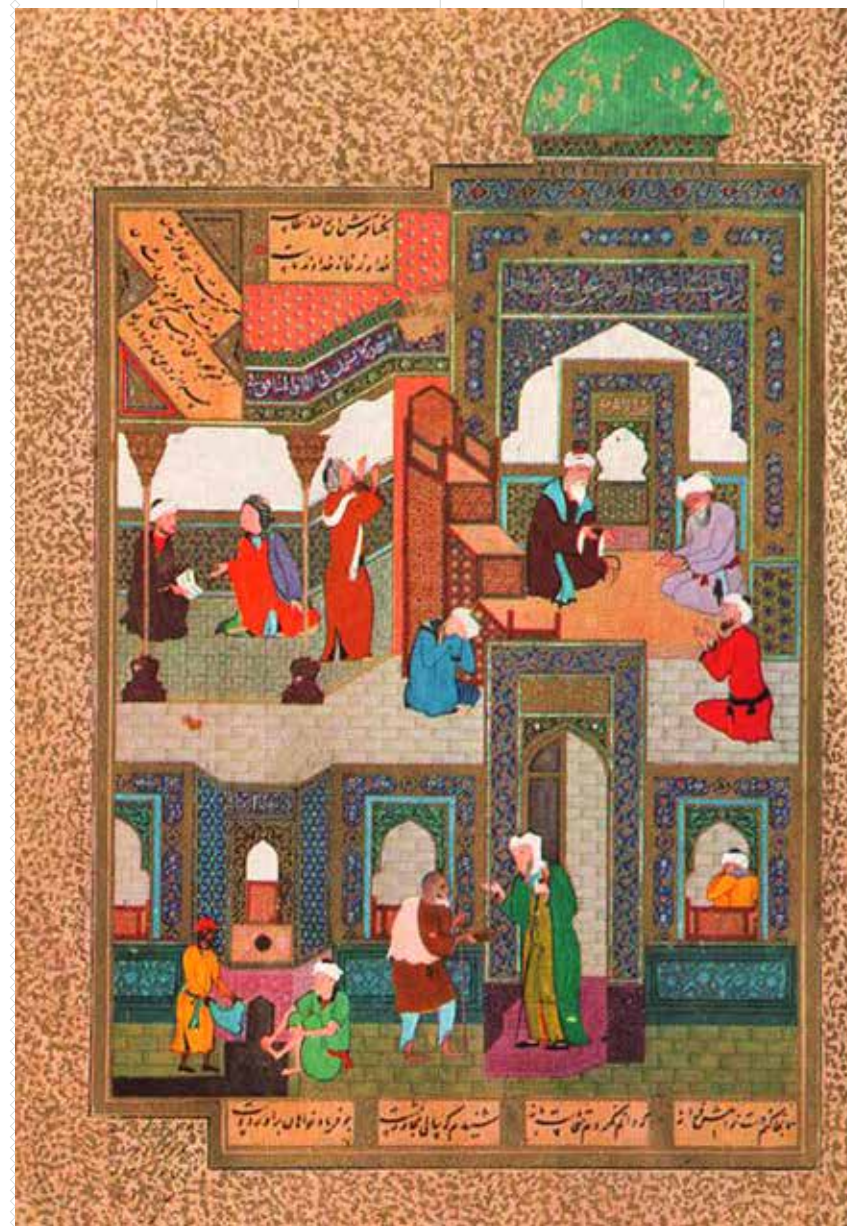
Ну, я думаю, що в Таджикистані ставлення до мистецтва особливе. Не сильно люблять сучасне мистецтво, тому все дуже традиційно. Добре розвинена вербальна культура, оскільки у таджиків велика літературна спадщина. Розумієте? Через те що таджицька культура - це більше поезія, лірика. У картинах вербальна культура переважає. Кожен таджик може прочитати або зачитувати будь-який поетичний текст класиків та й самі вони часто пишуть вірші.

Які історичні процеси вплинули на формування таджицької культури?

У давнину це, звичайно, зороастризм. Його стародавні традиції пройшли крізь століття. Наприклад, свято Навруз, яке потім запозичили всі народи світу і тепер воно стало міжнародним. Іслам зіграв величезну роль в утвердженні нових видів культури, оскільки тоді почалося активна взаємодія з іншими країнами і культурами. У восьмому столітті народилася класична таджицька поезія. Сформувався сам таджицький народ при Саманидах ...

А взагалі середньовічне мистецтво було асоціальним. Багато поетів - Рудакі, Нізамі, Фірдоусі - писали дидактичні твори для шахів, для правителів про те, що потрібно бути праведником, допомагати бідним. Але вони мали традиційну форму настанов.

Дидактична поезія - дуже великий пласт культури таджиків. Однак і вона була асоціальною. Ось мініатюра, вона східна, в принципі, також асоціальна. Тому що все засновано на законах краси. Треба, щоб милувало око. Хоча художник Камаладін Бехзад створював свої роботи на контрастах. Там бідний в лахмітті або жебрак поруч з мечеттю.

Це таке візуальна різниця, контрасти між бідним, який прийшов по милостиню в мечеть, і вчителями, багатіями, які теж прийшли в мечеть. На мій погляд, асоціальна традиція у нас так і залишилася. А ось в мистецтві 20 століття вже навчилися розбирати поняття перспективи, світла і тіні. Асоціальність все ж дуже характерна для таджиків. Ті російські художники, які тут працювали, більше в своїх роботах показували конфліктність ситуації, класову боротьбу, тощо. Коли в Таджикистан приїжджали представники зі Спільноти художників СРСР, завжди запитували, чому наше мистецтво таке асоціальне. Ось у вас немає, мовляв, конфліктного. Немає конфлікту зі старим і новим. У нас більше споглядальності, все повинно бути чудово.

І я не вважаю це проблемою. Це просто наша особливість. Думаю, що є, те є. На мій погляд, саме тому сучасне мистецтво у нас трохи важко заходить.

Сучасне мистецтво повинно бути епатажним, ніби бити в лоб... Якщо подивитися на киргизьких, казахських, узбецьких художників, у них там що завгодно. А у нас більше споглядальності, метафоричності і краси.

У мене таке відчуття, що наша «культурна схильність до всього прекрасного», зокрема зараз, впливає на урбаністику. Таке враження, що відбувається якесь стирання минулого. Багато старих будівель руйнують. Що Ви про це думаєте?

Я нещодавно писала статтю про Душанбе. Там я більш детально висловила свою думку. Мені здається, що навіть якщо зносять, потрібно дуже обдуманно зводити нову архітектуру. А сталося так, що зараз немає архітектури, просто прямокутники з куполами. Чому так люблять коринфські колони? Вони зараз взагалі неактуальні. Вони були притаманні здебільшого античності. У багатьох місцях стоять просто коробки.

Здание Дворца Нации — основная резиденция Президента Таджикистана с 2008 года.

Фото: Илья Каримджанов, Душанбе, 2012 год

Я часто чую, що влада прагне зробити з Душанбе другий Дубай. Але я була в Еміратах, і там є таке поняття як «старе місто», а у тебе є можливість побачити не тільки нове місто. Мені дуже було сумно, коли я побачила, що знесли будівлю ЦК Компартії країни, яка з 1992 року стала президентським палацом. Це була унікальна будівля!

Там були проблеми зі знесенням. І його навіть підривали, було чути гучні вибухи.

Кажуть, що його будували німці, і там були бункери, які вели з центру міста в аеропорт.

Ну, напевно, тому його і підривали.

Ви знаєте, існує легенда. Коли хотіли заснувати місто, кликали аскета, містика, який протягом 40 днів сидів на певному місці і пив тільки воду. І якщо він відчував себе добре на якійсь певній ділянці, то там закладали місто. Власне, що стосується ось цього палацу, кажуть, що там сидів старець 40 днів. І місце попереднього президентського палацу виявилось місцем сили. Ну, це лише легенда...

А як Громадянська війна вплинула на художників Таджикистану?

Під час цих подій всі художники працювали переважно в майстернях. Писали красиві картини і ніхто не писав Громадянську війну. Єдиний, хто у нас зобразив цю тему, був художник Сабзалі Шаріпов. Багато хто не розумів, що робити, як жити, була повна розгубленість. А інші не хотіли взагалі щось усвідомлювати, такі теж були.

У цьому контексті атмосферу війни, втрати добре зміг передати і таджицький режисер Бахтійор Худойназаров в своїй картині «Кош ба кош». Це мій улюблений фільм ще й тому, що Бахтійор - один з перших, хто зняв фільм не про сільське життя, а про місто. Наші режисери частіше знімають сільське життя. Він зміг такі куточки міста показати ... Всі ці місця він просто поетизував. Фільм передає настрій загибелі і втрат, що було дуже актуально в період військових подій в країні. Та й зараз.

Стільки людей померло. Було стільки біженців, переважно з областей. Ми всіх їх бачили. Ми бачили їхні сльози. Вони поселялися в квартири тих, хто виїхав, їм потрібно було якось виживати.

Зараз більше прийнято говорити не «громадянська війна», а «збройне протистояння».

Сабзали Шарипов

74 роки

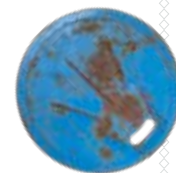
Радянський художник

Монументаліст

Живописець

Народний художник Таджикистану

Будь-яка війна в будь-якій країні в будь-який час завдає великої шкоди мистецтву і науці. У нас це було неминуче. Ми втратили те мистецтво, яке і так заледве висловлювали. Завдяки пропаганді Радянського союзу було багато робіт. А зараз, що з художників візьмеш?!

У нас була братовбивча війна, провокатори, ясна річ, іноземні. Вони хотіли, щоб нашої республіки не було. Слава Богу, що в підсумку все закінчилося, і ми об'єдналися.

Під час подій ми жили в північній частині міста. До нас лунали постріли.

Були сутички між кулябами та памірцями. Моя дружина була по один бік барикад, а я – по інший! Вона потрапила в чорний список, і я потрапив в список обох сторін. Нас попередили, що військові можуть забрати. Ми забрали дітей і до 82-го мікрорайону йшли пішки. Дорогою бачимо, лежить хлопець - його розстріляли, гарний такий узбечок. Дітей дружина відразу відвела. Коли я його побачив, у мене, як у художника, зародилася ідея картини. Інший хлопець прийшов і став штовхати труп ногами. Я його зупиняю і кажу: «Ти що робиш? Як тобі дозволяє релігія штовхати мертвих?». Він до мене повертається і каже: «Знайшовся тут один!». Поруч з нами ще товариш був, він мене відтягнув. Я продовжив лаятися, а той мені у відповідь: «Хто його змушував сюди приходити?». Мій син був тоді дитиною, зараз йому 36 років, але він до цих пір пам'ятає той випадок. І не відносить себе до жодної зі сторін барикад.

Розкажіть про свої роботи, які Ви присвятили подіям Громадянської війни в Таджикистані?

Війна змінила почерк моїх робіт. Я не ілюстрував війну, я подавав саме її образ. Не писав роботи, як літератор. Я шукав образи.

До війни я не використовував чорний колір. Але коли я побачив війну, як вбивають людину, страх за смерть дітей, за близьких, у мене з'явилися зовсім інші відчуття.

Я вирішив знайти інший стан, а з 1990 по 1993 роки я не працював взагалі. Просто був шокований. Війна настільки на мене подіяла. Я сидів і не знав, куди себе подіти. Ще мої діти були зовсім маленькі. Ми з дружиною за них боялися. Навколо ж стріляли, вбивали. Що тільки ми не пережили...

Все це мене і осяяло. Я сидів в невеликій кімнаті. Тоді у нас був приватний будинок з подвір'ям. Осяяло, взяв папір і зробив якісь замальовки. Взагалі, у мене звичка не робити багато ескізів. У мене все вирішується на полотні, спонтанно. Я вирішив зробити полотно, присвячене жертві війни. Що найцікавіше - мені пішло.

Ось, дивіться, це мати Таджикистану, вбивають її єдиного сина. Жінка померла сином і звертається до Всевишнього і глядачів: «Схаменіться, що ви робите?!» Думав, що на цьому закінчу, але вирішив продовжити.

Потім написав другу роботу - «Виття вовків». Це алюзія на дитинство ... Нам завжди старші говорили, що виття вовків обіцяє неспокій і тривогу.

Потім з'явилася картина «Боротьба» - це символ часу. Взагалі, діалектика і філософія часу - це завжди боротьба чорного і білого, тому я зобразив боротьбу двох коней - чорного і білого.

Потім я почав думати про те, як зобразити винних? Винних взагалі-то тоді і не знаходили. Йшла війна всі все звалювали один на одного. Релігійні людина - на інтелігентів, комуністів, а ті - на інших. І у мене на четвертій картині з'явився проклятий. Я вирішив намалювати людину, яка серед нас. Його обличчя не видно, він провокатор, який завжди підбурює. Може бути другом, може бути ворогом. Він дволикий.

Робота вимагала свого завершення. І я вирішив створити п'яту картину. Адже в усьому винна та інтелігенція, яка сліпо йшла за провокаторами. Інтелігенція - це фактично світло нації. Вони повинні бути наставниками, не давати можливості зіткнення. Я зобразив незрячого, якого веде світлий юнак - покоління, яке всю націю поведе за собою до розумного, в більш цивілізований час. В результаті вийшов поліптих - серія робіт «Чорне і біле» (1993-1994 рік). Зараз ці роботи знаходяться в Національному музеї Таджикистану.

Я залишився назавжди відданим реалістичному мистецтву. Хоча пробував різні напрямки, але зрозумів, що до душі найближчий реалізм. Художник зображує реальну річ - те, що його оточує. Художник зображує барометр часу. Він не може збрехати, що бачить, те і зображає на своєму полотні.

Одного разу мені телефонує знайомий журналіст і каже, що біля моєї картини заплакала старенька жінка. А на цій роботі був зображений мертвий хлопець, якого шукала мати. Це було в 1993 році. Жінка ходила неподалік моєї майстерні і рилася в смітниках. Бачу, вся обірвана, квола. Ходить та й ходить, думав, вона безхатко. Дружині кажу: «Запроси цю жінку, нагодуй, нехай відпочине». Дружина запросила, у дворі нагодувала. Запитала, навіщо риється в баках. Вона каже: «Сина шукаю. Син пішов на війну, так і не повернувся. Ось я його і шукаю».

Потім вийшла від нас на вулицю, а з нами поруч ще був сусід, шашличник. Хороший чоловік, царство йому небесне, - Шавкат ака. Він збирав в мішки залишки цибулі, картоплі і залишав на вулиці, щоб приїхала машина і забрала. Ця бабуся підійшла і почала ритися в мішках. Шавкат ака, пам'ятаю, вийшов і каже їй по-доброму: «Мати, що ти робиш? Це ж сміття. Що тобі потрібно? Якщо їжа, я дам». А вона подивилася на нього, взяла цей важкий мішок і перейшла дорогу. Сховалася за дерево і почала ритися. Він знову за нею пішов, знову запитав. А вона потім відповіла: «Я голову сина шукаю, раптом вона в цьому мішку».

І ти це все бачиш, чуєш, потім зображаєш на полотні. Коли ти створюєш картину заради картини, вона ніколи не дасть такого відчуття. Розумієте?!

Чи вважаєте Ви справжнє Душанбе своїм містом? Чи не здається Вам, що поступово історія міста зникає?

Моїм місто було в 1960-і роки. Час бере своє. Розумієш, Діано? Хочемо ми того чи ні. Залишається один вимір - час. Кожна мітла мете по-своєму.

Звичайно, я не погоджуюся з тим, що деякі будівлі руйнують. Але що робити? Скільки не говори, рішення ухвалюють зовсім інші. Я зберіг би ті будівлі, які цінні для мене. Але що поробиш? За проєктом вирішено зносити... Колись я був депутатом і захищав ці будівлі.

Коли я був молодий, часто пропадав у Москві. І ось там є проспект Калініна (Новоарбатський). Я міг там проходити і не відчувати втоми. А коли ось ці висотні будівлі з'явилися, кілька метрів проходиш і вже втомлений. Так і зараз в Душанбе.

З іншого боку, є ті, кому все це подобається. Деякі приїжджають і захоплюються. Єдине, що мені подобається - вулиці стали чистішими, відбувається озеленення і благоустрій. Час бере своє. Один в полі не воїн.

Після всього побаченого на війні, пройшовши через те, що я пройшов з дітьми, я вважаю, що краще таке життя, як зараз, ніж те, яке було.

Діано, я дещо розповім, вперше це розповідатиму. Я був дуже щасливий у сімейному житті. Я 13 років жив з першою дружиною, ми дуже мучили одне одного, вона не розуміла мою професію. Звинувачувати в жодному разі її не можна. Ми були молоді, одружилися. Троє дітей. Все нажили. Але ж ні! Вона незадоволена - я повинен був бути поруч з дітьми, з сім'єю. Але я не міг. Залишався часто в майстерні. Для мене діти, сім'я, дружина завжди були на другому місці і зараз так само. На першому місці у мене завжди робота. Може, я й неправий, як батько. Але тим не менш, слава Богу, хороших дітей виховав, освічених. Головне - вони хороші люди. Ось зараз дзвонила старша дочка. Вся ця передісторія про те, як би час не змінювалося, люди повинні залишатися людьми. Головне - людей виховати. Чуйних людей. Тому що чуйних людей мало.

Сабзалі ака, у Вас такий кашель...

Я ж астматик. Три рази на рік лікуюся. Але це все від професії. Я зараз олією майже не працюю. Я працюю переважно акрилом, водяними фарбами. Нічого, це не так важливо. Важливим є те, що Бог дав мені стільки років попрацювати. Хвала Всевишньому!

Ви вірите в життя після смерті?

Так...

Я обов'язково зустрінуся з мамою, обов'язково зустрінуся. Тому що вона мені точно допомагає по життю. Вона завжди допомагає, коли мені важко. Батька у мене не стало, коли мені був рік. Батько у мене теж був художником. Він шив гарні туфлі і робив на них орнаменти. За одні туфлі міг калим (викуп) віддати і одружитися.

Манзура Ульджабаева

67 років

Перша жінка-художниця Таджикистану по костюмах в кіно

Художниця-постановниця кіно по костюму

Заступниця голови Співки дизайнерів Таджикистану

Я народилася в Худжанді. У нашому домі завжди цінували мистецтво. Тато був партійним працівником, але прекрасно грав на дутарі (*традиційний двохструнний щипковий музичний інструмент у народів Центральної та Південної Азії*) і знав поезію. В будь-який момент мама могла взяти мене за руку і відвести на гурток малювання. У неї була педагогічна освіта, але вона займалася більше будинком і дітьми. Материнство для неї було дуже важливим. Як могла, так і виховувала нас.

Фотопортрет художниці, 2020 год

Десь в класі 4-5 я почала малювати стінгазети - малювала Леніна. Писала і твори на відмінно. Мені говорили, що мій шлях - це журналістика. Ну і в 1969 році я вступила на російську філологію, але вдома продовжувала малювати, мені подобалася графіка. Якось моя подруга Ольга Рязанцева зібрала мої роботи і привела мене за руку в Республіканське художнє училище. Так я вступила в Республіканський художній коледж Таджикистану імені Мірзорахмата Олімова. Пам'ятаю, конкурс був - на одне місце претендувало 25 осіб. Черги були великі, не могли здати документи...

Я вважаю себе щасливою людиною, бо мене тоді оточували дуже сильні художники і режисери. Це були брили. Пам'ятаю один з моїх викладачів говорив: «Художник - це професія штучна». Припустімо, нехай з 30 осіб одна людина з вас буде професійним художником, значить, що наша праця не марна!

Закінчила навчання в 1974 році, через два роки почала працювати художником-постановником в «Таджикфільм». Там працювало 28 національностей, переважно німці, євреї, росіяни, татари. За моїми плечима близько 30 фільмів ...

У «Таджикфільм» я пропрацювала до тих пір, доки не розпочалася громадянська війна. 90-ті роки багатьох і багато що розкидало ...

У мене життя склалося нелегко. Я вийшла заміж, чоловік був наполовину туркмен, він був єдиним сином у свого батька. Тато його був дуже старий, тому нам довелося в 90-ті виїхати до Туркменістану.

Але в 2002 році, у зв'язку з вагітністю моєї дочки, нам потрібно було з сином терміново повернутися в Таджикистан.

Пам'ятаю, коли чоловік нас проводжав на поїзд, у нас було передчуття, що ця зустріч буде останньою. Він прихилив до себе мою голову і міцно-міцно обійняв. У мене тоді серце тьохнуло, ніби я його більше не побачу. Навіть син здивувався тому, як з нами він прощався. «Тату, ти чого? Ти ж по нас приїдеш у вересні в Душанбе?». Але у вересні по нас ніхто так і не приїхав, у жовтні теж і в листопаді. Я телефонувала йому, але він не відповідав. Потім зателефонувала на роботу і там мені сказали, що його немає.

Потім, як ми зрозуміли, він став політичним в'язнем Туркменістану. Його засудили на 18 років. Затримання було пов'язано нібито із замахом на тодішнього президента Туркменістану Сапармурата Ніязова¹.

Тоді цьому інциденту було присвячено термінове засідання Кабінету міністрів, на якому Ніязов звинуватив кількох політиків у замаху, серед них був попередній міністр закордонних справ Борис Шихмурадов - близький друг мого чоловіка.

У зв'язку з цим, п'ять тисяч сімей посадили в тюрму, садили прямо з дітьми, з дружинами. Ніязов так тоді і заявив, що знищить всі сім'ї. Він і в'язницю заздалегідь побудував так, щоб ніхто з родичів ув'язнених не зміг туди потрапити. Вона десь дуже віддалено знаходиться. Ось така трагедія. Там потрібно було жити. Сина ставити на ноги. Якби ми залишилися в Туркменії, нас би не було зараз. Тому я молюся за свою онучку, напевно, вона нас врятувала.

Ось уже 18 років як ми не бачилися. Я навіть на комп'ютерні курси пішла в 50 років, щоб шукати хоч якусь інформацію про чоловіка в інтернеті. Адже надія завжди помирає останньою ...

¹ за даними ЗМІ, замах на президента стався 25 листопада 2002 року, він збігся в часі з демонстрацією в Ашхабаді, на якій опозиція закликала провести вибори у зв'язку з закінченням повноважень попереднього президентства Сапармурата Ніязова

Зараз Ви викладаєте в університеті? Що можете розповісти про студентів? Багатьом цікаво вивчати мистецтво?

Зараз викладаю в Державному інституті образотворчого мистецтва і дизайну Таджикистану. Стільки через мене студентів проходить. Бачу, багато з них неграмотні. Деякі навіть своє ім'я написати не можуть. Часто хлопці мене питають, звідки я стільки всього знаю? Я кажу: та тому що ми читали. Тому що ми в школі дійсно вчилися. Викладали нам не за гроші. Вкладали в нас. Все-таки радянська освіта була міцною!

Якщо взяти фотографії радянського часу, можна побачити, що в очах у людей була впевненість у завтрашньому дні. А ось дивлюся на своїх студентів, їх, скажімо, 30 осіб, лекція. Я бачу, у когось очі горять, хтось сидить і записує щось, хтось в телефоні завис, є такі, яким взагалі нічого не потрібно. У наш час теж такі були. Але всіх нас об'єднувало те, що завтра ти прокинешся і світло не вимкнуть, опалення не вимкнуть, будинок твій не знесуть. Була впевненість у завтрашньому дні. Люди більше посміхалися. Були дійсно щасливі. Хоча і мали одну сорочку на вихід, одні туфлі.

Перехід на Болонську систему - така ідеологічна боротьба з тим, щоб витравити все радянське з людей, як зараз витравлюють з Душанбе душанбинське.

Так, зараз багато хто обурюється через те, що зносять старі будівлі в Душанбе. Ви теж це болісно переживаєте?

Ти думаєш, я про це не думаю? Я донька політика. Мені так боляче...

Це місто будувалося руками моїх батьків. Комсомольське озеро було сміттєзвалищем. У 1940 році все сміття звідти прибирали лопатами. Моя мама туди ходила копати. Люди були настільки впевнені, що вони творять добру справу.

Моє Душанбе - це серце і душа. Це те місто, де минули роки з батьками, де я зустріла своє перше кохання. Поки не побудували дорогу до Варзобського озера², у нас влітку було чути квакання жаб.

Зараз живемо так: як би найбільший шматок вихопити. Вся країна в міграції. Багато хто виїжджає на заробітки, а діти самі по собі живуть. Кожен, хто займає високу посаду, роздає місця між своїм родичам. Короля робить свита...

У мене тато був першою особою країни, а брат його залишався звичайним аграрним колгоспником. Дружина його якось до батька прийшла і каже: «У вас єдиний брат. Ви б могли його міністром зробити?» Він її вигнав, до кінця життя не визнавав. Кожному своє. Де народився, там і згодився.

² Штучна водойма, створена спеціально для відпочинку містян, знаходиться за 12 км від Душанбе

В якій техніці зазвичай Ви працюєте? Що важливо для створення образу?

Звичайно кіно - це завжди велика праця. Воно займає весь вільний час. Легко сказати «кіно», а для зйомок потрібно, наприклад, на море поїхати, піднятися на гору ... Це все стільки сил забирає, правда. Навіть якщо короткий метр, це ти мінімум місяць працюєш мізками.

Я працюю в змішаних техніках: вугілля, олійні фарби, акварель, гуаш і олівець. Поки не уявляю обличчя персонажа, не можу намалювати для нього костюм. Тому мені потрібно повністю отримати сценарій фільму, зрозуміти, який характер персонажа. Я не актора малюю, я малюю людину, яку я із задоволенням зможу одягнути. Ну ось поки очі не намалюю, у мене ніхто не народжується з-під мого пера. Очі - це все-таки дзеркало душі. Вони різні бувають. Ось, Дервіш - мій улюблений образ.

Образ персонажа Дервіша до фільму «Державний кордон»
Кіностудія «Білорусьфільм», 1983 рік

Юсуф Сангов

74 роки

Народний художник Таджикистану

За професією я монументаліст, тому багато моїх роботи - це мозаїки монументальні або з натур. Коли бачиш натуральну величину - складається зовсім інше враження. Головне в цьому напрямку - знайти масштабність. Монументальні роботи не люблять простір і багато квітів, тому що в просторі монументальна робота втрачається, ти перестаєш її бачити, відчувати. Так само і в мозаїці, так само і в розписі. Взагалі, головне - знайти поєднання темного і світлого, теплого і холодного. Є багато художників, які малюють дуже красиво, але робота пахне ілюстрацією. А ілюстрація - це інший вид мистецтва.

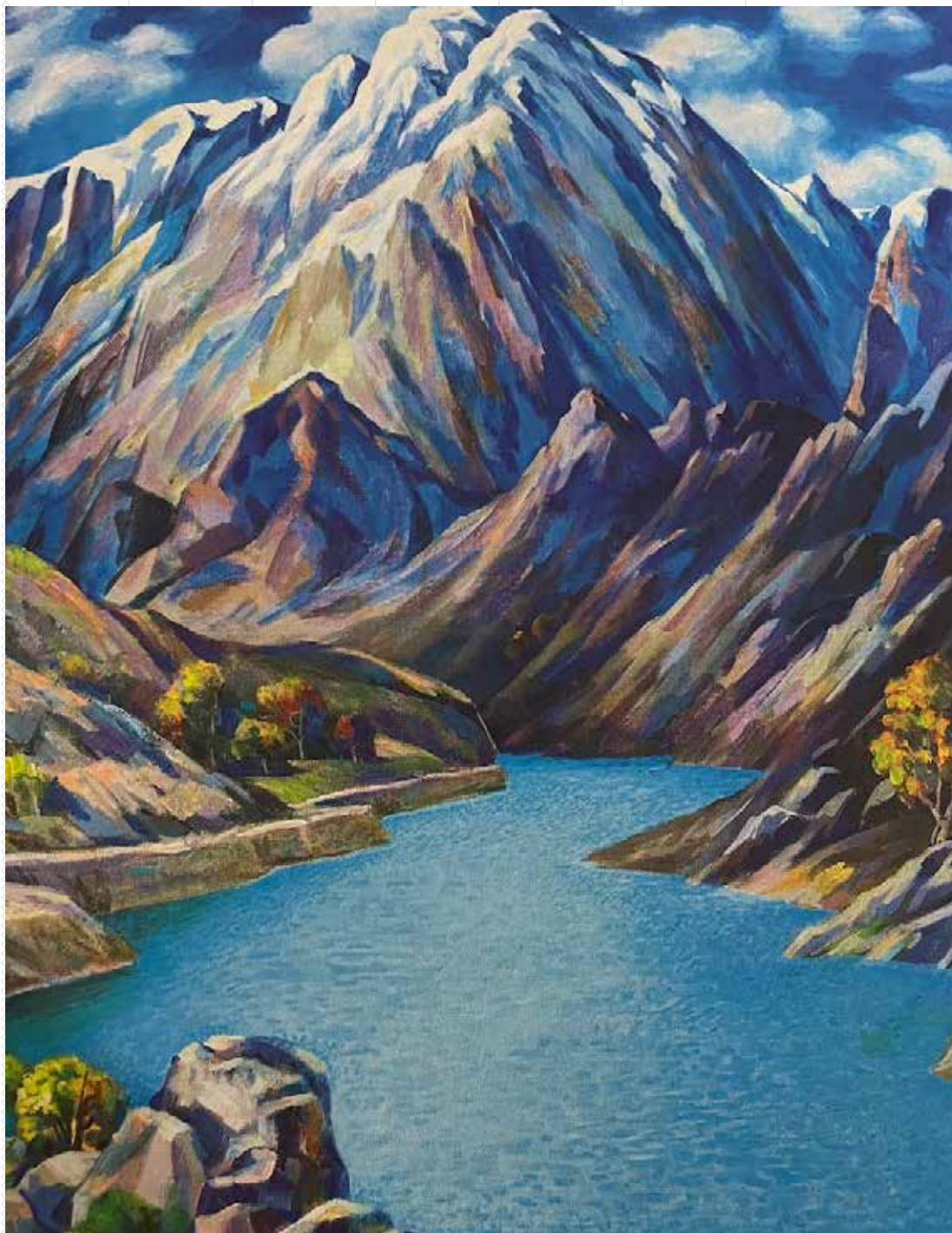
Я — людина різноманітності, не люблю працювати в одному плані. Сьогодні мені таке подобається, а завтра — інше. Тому я не можу сказати, що ця робота улюблена, та ось та - не дуже. Взагалі для художника будь-яка, навіть погана робота, як його дитина. Я намагаюся створювати роботи, в яких залишаю якусь незавершеність — нехай глядач сам візуалізує кінець, якщо захоче.

Чому так багато Ваших робіт присвячено природі Таджикистану?

Я багато їздив. І зрештою, жоден художник не може зробити щось більш високе, ніж природа. Те, що природою створено - це вже вищий клас. Художник тільки може вибрати якийсь момент. Я в природі бачу ліризм. Ти стоїш, малюєш пейзаж і ніколи не знаєш, вийде щось чи ні.

Река Сырдарья, 2016 год

Озеро Хазорчашма (тисяча джерел), 2017 рік

Взагалі, у художників часто буває, що робота на 50% складається з випадковості. Випадковість - це дуже така важлива річ. Чому? Тому що важливо іноді вчасно зупинитися, а якщо торкнувся, все, «Омин, Алоху-Акбар»; все, ти вже не повториш. Але поняття випадковості - це теж приходить зсередини художника і з досвідом. Навіть Пікассо завжди говорив, що хоче все життя бути дитиною, тому що у дитини якраз-таки завжди присутня випадковість.

Але це не означає, що малювати легко. Кожна робота може забрати не менш ніж пів року. Наприклад, картини з квітами. Там всередині стільки квітів, величезна кількість. Кожен колір має свої складності. Білий - дуже складний. Щоб білий на білому, жовтий на жовтому ... або червоний на червоному ... Це дуже складно. Розумієте, начебто дуже просто, але в цій простоті і є геніальність.

У багатьох картинах Ви часто використовуєте три основні кольори: синій, червоний і жовтий. З чим це пов'язано?

Так, це все йде з дитинства. Мама теж була художницею. Створювала роботи з ниток. Коли в 1970-ті роки ходила на базар по нитки, здебільшого купувала нитки цих трьох кольорів, бо напевно, інших і не було.

Які роботи Ви створили під час подій Громадянської війни?

Ну, під час війни я малював тільки квіти. Мені не хотілося думати ні про що в принципі. Постав квіти і робив свою роботу. Коли малюєш квіти, відпочивають мізки і не думаєш про хліб насущний або про те, що когось там убили. Взагалі, найкраще лікування - коли людина сидить і ні про що не думає. Чому бабусі в'яжуть шкарпетки? Тому що руки зайняті чимось, а мозок відпочиває. Так само і в художника, композитора, актора.

Та хоч-не-хоч, а погані повідомлення приходили. Кожен день передавали якісь новини. Я бачив багато на власні очі. Пам'ятаю, одного разу потрапив в аварію. У мене рука була в гіпсі, зайшов в 7-му мікрорайоні в їдальню, щоб перекусити. Двері відчинив, голову засунув, а там сидить і читає молитву опозиція. Добре, що я там почав говорити російською: ой, перепрошую, перепрошую. І втік. Народився в сорочці. Могли штовхнути і розстріляти, все б, вся розмова.

Чи були колись думки покинути Таджикистан?

У 1985 році мене кликали в Німеччину, у мене була там виставка. Мені готові були надати все - і майстерню, і документи. Мені говорили: «Не їдь додому! У вас буде дуже погано». Вони знали це на 100%.

Я відмовився від запрошення, тому що я у матері був один син. Я не міг покинути її, вона мене виховала сама. Батька я ніколи не знав, навіть образу його. Я народився, а він помер. Коли мама дізналася про запрошення, сказала: «Якщо хочеш, щоб я ніколи тебе більше не побачила - їдь!» Та й в принципі ніяких труднощів тоді я для себе не бачив в Душанбе. Був розпал моєї творчості.

Нехай десь чогось не вистачає зараз. Хоч-не-хоч, була громадянська війна! Тролейбуси, автобуси-гармошки вивозили людей на Памір. Все навколо було порожньо. І ось на цьому порожньому місці зараз щось є, є світ і це велика справа. Слава Богу, що зараз мир.

А що для вас означає *мир*?

Це спокій. І все. Все! Більше нічого не треба. А там кожна людина сама себе робить наркоманом, хворим, сумним. Найстрашніший ворог для людини - він же сам.

Я вважаю, що час все поставить на свої місця, все - хто є хто, що робили, як робили ... Може, пройде 100 років, 50 років, я не знаю. Не потрібно нікого критикувати, ніхто не може знати, а як би було, якби було по-іншому!

А як називається ця картина?

Очікування...

Нісо Азізова

30 років

Журналістка

Психологиня

Арт-терапевтка

У психологічному консультуванні важливо багато що, проте особистий рівень пропрацьованості фахівця є чи не основною умовою і вимогою. Адже особистий досвід може як допомагати в роботі, так і створювати серйозні перешкоди. В історії моєї сім'ї події того часу (Громадянська війна в 90-х) зіграли дуже вагомую роль. Думаю, якби не це все, багато чого в житті нашої сім'ї склалося б інакше. Були періоди вимушеної розлуки з близькими, переслідування, зокрема на національному ґрунті, багато страхів, частина яких надовго залишилася зі мною і моїми близькими.

Наприклад, тривалий час я не могла зрозуміти причину, чому мене лякають гучні звуки, стук в двері. Пізніше мама розповідала, як в той час по домівках ходили бойовики, голосно стукали, намагалися вибити двері. Місто Рєгар, де ми тоді проживали, не була спокійним, часто було чути автоматні черги, на вулицях були люди зі зброєю. Незважаючи на вік, я добре знала, що цих людей потрібно боятися. З приходом ночі вікна в будинку щільно завішували шторами або ковдрами. Так жили ми, наші сусіди, напевно, все місто ... Так росли діти 90-х, які народилися в той час.

Можна сказати, що ми нічого не бачили і не усвідомлювали, але я глибоко переконана, те, що відчували наші батьки, через що вони пройшли, не минуло безслідно і для нас. Для мене яскравим спогадом дитинства залишився страх за маму, яка змушена була залишати мене вдома саму, щоб працювати, заробляючи на життя. На той момент мені було трохи більше 2,5 років. Вона замикала двері і йшла, а я чітко розуміла, що вона може не повернутися, адже там за дверима щось відбувається.

Звичайно, думаю, так було не у всіх. Багато представників мого віку (покоління 90-х) не пам'ятають того періоду, що загалом теж нормально для настільки раннього віку. Вони можуть знати щось про труднощі тих років лише з розповідей рідних. І в цьому я бачу заслугу батьків, коли сім'я в багатьох випадках працювала, як буфер, захисний бар'єр.

Твої батьки відверто могли з тобою обговорювати події громадянської війни в Таджикистані?

Добре чи погано, але мої батьки відверто говорили на цю тему. Я розуміла, що ми в небезпеці, що відбувається щось погане. Сьогодні я розумію, що багато батьків створювали той самий буфер - багато працювали, намагалися продовжувати піклуватися про своїх дітей, вірили в краще, що все закінчиться...

Спілкуючись сьогодні з ними, старшим поколінням, до сих пір можна почути: «Минуло й минуло, слава Богу. Було складно, вижили». Десь забули, десь поховали спогади. Я їх розумію. Це був болючий досвід, травма. А потім довгий період відновлення. Коли знову потрібно дивитися в очі сусідам, які вчора були ворогами, відбудовувати знову свою дійсність, чомусь вчити своїх дітей. Чи був час, щоб поговорити, посумувати про втрачене, попрощатися? Звичайно, ні, потрібно було рухатися далі.

До тебе часто звертаються люди нашого віку? З якими переживаннями вони стикаються?

Переважно з проблемою самовизначення, кризою ідентичності: хто я, яка у мене роль, місце або призначення? Загалом це цілком закономірний етап в житті будь-якої людини. Однак вплив сімейної історії вносить свої корективи в цей процес, часто несприятливий, який заважає особистісному розвитку.

На мій погляд, покоління 90-х - вкрай суперечливе покоління. Часто зашкалює наявний перфекціонізм, емоційне вигорання, як наслідок, криза, що приводить до втрати себе, розвитку неврозу. Це люди, які рано здобули незалежність, самодостатність, проте буквально довели себе до психічного виснаження. З іншого боку, люди, які в свої тридцять досі не знайшли себе - живуть з батьками, уникають серйозних стосунків, відповідальності. Для них психолог, психотерапевт - це людина, яка повинна дати пораду, що робити: одружуватися, розлучатися... Звичайно, вони щиро засмучуються, розуміючи, що психолог не візьме на себе таку відповідальність. А ось батьки цілком успішно готові до цього. Адже так простіше.

Виходить, надмірна турбота батьків?

Ймовірніше, тут все вкупі може бути. Покоління наших батьків я вважаю дуже відповідальним і працьовитим, готовим нести на своїх плечах не тільки дітей, а й онуків. У той же час, інфантилізм, властивий поколінню 90-х, зокрема може бути наслідком переломного періоду, в який вони народилися. Це був стик часів, якщо так можна висловитися, старе вже пішло, а нове ще не настало. Дефіцитний час. Цей період переживали всі пострадянські країни. У нашому ж випадку, все ускладнилося через конфлікт.

Дуже постраждала освіта, наприклад. Пригадалася історія знайомої, яка закінчила школу в 2007 році, де їх навчали друкувати на механічній друкарській машинці, коли всюди вже сповна використовувалися комп'ютери. Сьогодні багато хто продовжує заповнювати тодішній дефіцит, зокрема в сфері освіти, здобуваючи другу, третю освіту, освоюють нові професії. На щастя, така можливість зараз є.

Часто чую запити щодо виховання дітей. Добре, що люди задають собі ці питанням. На мій погляд, це говорить про бажання усвідомлено підійти до цього процесу. З іншого боку, це може бути наслідком того, що сьогодні молоді батьки самі росли в дефіциті уваги батьків, яких поглинули турботи, виживання. Тепер молоді батьки хочуть дати своїм дітям все і більше, чого не вистачало їм. Можливо, це своєрідна компенсація. Вони роблять багато і навіть більше - курси, додаткові заняття, для багатьох освіта стає пунктиком. Все б добре, але іноді таке навантаження стає непосильним тягарем для дитини.

Чи приходять люди, які говорять саме про пережиті воєнні події?

Звичайно, приходять, але ми не розглядаємо це в контексті війни. Ця подія апріорі червоною ниткою проходить через історію людей. Нам навіть немає необхідності це озвучувати, бо й так само собою зрозуміло, це частина якоїсь великої загальної історії всього народу. Зокрема, ось сім'я, її історія, втрати, розлуки, виживання. А ось людина, яка з дитинства живе у цьому - мама працювала, тата немає, з дитинства допомагало мамі, продавали речі, щоб купити хліб, збирали патрони. І таких історій багато, вони різні. Якись більш трагічні і мають далекосяжні наслідки, якись - менш.

Але мені здається, важливо не тікати від історії, тому що її тінь буде збільшуватися. Важливо йти їй назустріч.

Так, мені здається, це правильна позиція, особливо, якщо мова йде про травматичний досвід. Є категорія людей, які скажуть, що поболить і перестане, до всього заживе. Не знаю, які заведено відмовки, типу: забудь, відволічись, не дивися туди. І людина залишається з цією травмою, яка здатна впливати на її сьогоднішнє життя, на прийняття рішень.

В рамках терапії ми говоримо про біль, дозволяємо йому бути. Для когось це єдина можливість звільнитися від тяжкості минулого, визнавши це і відпустивши. А це можливо тільки тоді, коли людина буде говорити про це.

Наша культурна особливість, на мій погляд, в тому, щоб не говорити про погане, так не заведено. Ми вітаємо один одного, запитуємо, як справи, незмінно відповідаючи, що все добре. Хоча часом це зовсім не так. Можливо, це страх накликати на себе біду, уславитися невдячним - все ж тепер добре, всі живі, руки, ноги на місці. Навіщо говорити про те, що минуло? Краще постаратися забути, хіба це не вихід? Це і не добре, і не погано, це просто спосіб вижити.

Це немов мозоль?

Так...

І він може наривати!

Цілком, як будь-яка рана. На неї можна не звертати уваги, сказавши, що її немає. За певних умов вона може боліти і завдавати страждань. У цьому випадку на допомогу приходить терапія, завдання якої полягає в сприянні її загоєнню.

Через які процеси це відбувається?

Перше і найважливіше - це визнання травми, її вплив на життя людини, ну а далі процес реабілітації, в кінці якого приходить примирення з досвідом, прощення. У цьому допомагає дуже добре арт-терапія. На мій погляд, арт-терапія - найкращий інструмент психотерапії для східних країн, адже вона апелює до метафори, образів, символів. Це дуже зрозуміло східній філософії. У нас навіть мова метафорична. Таджицька мова дуже метафорична.

До того ж арт-терапія дуже екологічна, не має проти-показань. Всім властиве почуття прекрасного, бажання бути творцем, незалежно від статі або віку. Завдяки арт-терапії у людини з'являється можливість через творчість пізнати себе, розкрити свої таланти, перемогти страх чистого аркуша - це коли дуже страшно на початку дозволити собі просто почати щось абсолютно нове. Чи то перший мазок фарби на полотні або будь-яке інше рішення, яке призведе до змін у власному житті.

Здавалось би, людина просто починає малювати так, як відчуває, так, як бачить і переживає цей світ. На-чебто дрібниця, але це ніби отримати свободу без умовностей, комплексів і правил. Я зміг намалювати, значить, я можу змінювати щось у своєму житті, яке теж, як чистий білий аркуш, кожен день - новий аркуш. Роби, як відчуваєш і хочеш!

Загалом, арт-терапія дозволяє відчути свободу, в неї немає рамок. Кожен знаходить свій творчий шлях: комусь ближче до душі малювати, комусь - писати вірші або історії, хтось тяжіє до руху - танців, хтось ліпить. Та й колірна карта у всіх своя. Однак, можна часто побачити, як однаково в кольорі можуть мати вигляд почуття у різних людей.

Червоний дійсно дуже часто зустрічається в історіях болю, злості і безсилля. Чорний часто розповідає про страх, який здатний поглинути. А ось жовтий і зелений можна побачити в темі свободи, радості і звільнення.

Для мене особливо цінно, коли після закінчення арт-терапії людина купує собі фарби, полотна, глину і продовжує вже сама. Це велика радість і гордість за те, що людина знайшла свободу і можливість без страху говорити про те, що болить або про те, що тішить, за допомогою мистецтва. Для мене це і є справжнє мистецтво.

Джамшед Холіков

59 років

Художник

Керівник ресурсного центру «Душанбе Арт Граунд»

Мистецтвом я почав цікавитися з дитячого садка. Я розмальовував шпалери будинку, а потім ця «хвороба» перейшла, коли я вже пішов в школу. На задніх сторінках зошитів малював танчики, літачки, парашутистів, за які отримував по руках в школі і вдома від батьків.

Після школи вирішив вступити в художній коледж. Мені дуже пощастило з викладачам в той час. Оценят так і горіли, хотілося займатися мистецтвом.

Закінчивши коледж, я влаштувався художником в Молодіжний театр ім. Махмуджона Вахідова в Душаному, там пропрацював майже 10 років. Але коли почалася громадянська війна, почалися проблеми з фінансуванням. У всіх театрах розділялися колективи, були сварки. Одне угруповання вважало, що цей хороший режисер, інше вважало іншого. Художники в театрі стали просто номінальними, що врешті-решт мені довелося піти. А коли військові дії закінчилися, театри почали займатися більш філософськими речами, заснованими на суфізмі.

Яка була атмосфера у воєнний період? Що відчувалося?

Не було роботи. Всі вузи були розпущені. Транспорту не було, продуктові магазини були порожні, по хліб стояли черги. Але незважаючи на це, як не дивно, було світло, гаряча вода і опалення теж. Люди на автоматі йшли на роботу пішки на годину-дві і потім поверталися.

В цьому плані мені подобається фільм Бахтійора Худойназарова «Кош ба кош». Він зміг у цій картині передати відчуття і атмосферу війни.

У мене був випадок, коли мене до стінки приставили. У той час панував повний хаос і беззаконня. Вийшло так, що під час подій ми чергували в своєму районі, нас було 5-6 чоловік. О п'ятій ранку підїхали КамАЗи з бойовиками, там було дуже багато афганців. Нас всіх повантажили в машину і привезли на третю автобазу. А тоді якраз урядові війська наступали. Нас всіх одягли в камуфляж і сказали: «Давай, воювати!». Але мені пощастило, мене побачив польовий командир, впізнав, він знімав у моєї бабусі квартиру. «Джамшед, а що ти тут робиш?». Я кажу: «Ось, посадили в машину. Ми просто сиділи, охороняли наш район». Він каже: «Вас зараз на фронт відправлять». Ми говоримо: «Що робити?» Він каже: «Гаразд, не переживай». І пізніше відправив мене додому.

Цілковита розгубленість! Не знаєш, що робити, як робити. Коли я бачив все це, то й працювати не хотілося. Все вимерло, мистецтво особливо нікому не потрібно було. Усе було по бартеру. Ми зошити - нам олію або борошно.

Потім ми поїхали. Треба було якось працювати. Один день можеш в гостях бути, але ж не кожен же день, їсти хотілося. Доньку потрібно було годувати. Продав обручку. Коли постало питання: дитина або обручка? Звичайно, обираєш дитину.

Більшість художників в той період (1991-1992 рр.) займалися ремонтом. Я теж займався. Подумав, хіба я гірший, ніж інші. Дивлюся в магазинах різні колоранти. Тоді модно було створювати будь-які гіпсові форми. Я цим зайнявся, пішли замовлення. Потім почав робити стяжку в будинках. Ці навички у мене залишилися з училища. Коли оформляти клас історії мистецтв, хоч-не-хоч, а стяжку робиш. Фарбувати я міг. Набризк зробити теж. Тоді ж ще пульверизаторів не було. За допомогою кришок від банок все робив. Всі тоді робили ліпнину, фарбували золотом. Для багатьох це було тоді ноу-хау. Так я протримався 1,5 року. Потім на зароблені гроші купив олію, сухарів цілий мішок. Потім приїхали в Душанбе і рік на це жили.

Розкажіть про свої роботи і проєкти.

У мене театральна освіта і мені хотілося завжди грати. Оскільки я пішов з театру, почав займатися фото і відео-артом. Я ще й такої вдачі, що мені все було цікаво. Я кіно займався, займався веб-дизайном. Потім цей період пройшов. У якийсь момент я займався поліграфією, не просто дизайном книг. Мені було цікаво стояти біля верстата і друкувати. Я і стояв біля верстата, і сам друкував.

Іноді викладав в інституті дизайну. Крім того що заробляєш, хотілося щось для душі. Все, що пов'язане з творчістю, це все було для душі. Це не приносило мені ніякої матеріальної цінності. Паралельно я працював дизайнером. Десь доводилося і на весілля ходити, фотографувати, щоб заробити.

У мене є серія фоторобіт «Едем». Вона починалася нібито з банального. Я випадково побачив весільний салон «Едем». І раптом дивлюся, на другому поверсі стоїть решітка і всередині неї плакат із зображенням нареченої. Такий плакат, який вже трошки прогнів і написано «Едем - весільний салон», що я і задокументував: коли людина виходить заміж, вона вже потрапляє в клітку ... і воно мені пішло. Я почав полювати за таким. Потім, пам'ятаю, був весільний салон «Кобра». Значить, ти береш дружину, заздалегідь влітаєш це в неї. Потім «Жаді» - теж весільний салон. Попереду стоїть наречена-манекен, а там на рекламі дівчина в паранджі. Коротше кажучи, я довго розвивав цю тему.

Є велика серія фотопроєкту «Bus stops» (зупинки), над якою я працюю понад 14 років. Цей проєкт представляли на багатьох міжнародних виставках: 53-му Венеціанському Бієнале (Італія), «Asian Art Biennial-2009» (Тайвань), виставці Lille 3000 «Невидимі Межі» (Ліль, Франція), Етно-виставці країн СНД «Поруч» (Париж, Франція), 3-му Московському Бієнале сучасного мистецтва (Москва, Росія), 8-му міжнародному арт-симпозіумі «Аланіка-2014» (Владикавказ, Росія).

Вся наша життя сповнене проблем і метушні. Кожен з нас рано чи пізно стикається з необхідністю зупинитися хоч на мить. Ми не встигаємо помітити, як проходить життя або навіть ціла епоха, де початок між минулим і майбутнім. Зупинки були не тільки місцем очікування транспорту, але зустрічей і любовних розставань. Стоячи на зупинці, ми на мить подумки поверталися до буднів, згадували, що давно не телефонували батькам і друзям, забули зробити ту чи іншу роботу.

Свого часу кожна зупинка була унікальна і мала свої риси, свій характер, свій норів і свій шарм. І це не випадково, так їх разом будували люди різних національностей, які жили в одній країні однією ідеєю «Як зробити життя щасливим». Розпалася країна, відійшла епоха ... Залишилися лише її мовчазні символи - зупинки ...

Я також тривалий час працював у Культурному центрі «Бактрия». Там нам вдалося реалізувати дуже багато культурних проєктів. Був куратором першої резонансної виставки в Душанбе - «Модалність». Вона відбувалась в 2010 році в ЦУМі на другому поверсі. Ідея полягала в наступному: якщо люди не ходять до музеїв і кіно, тоді ми йдемо до них. Тоді нас підтримало Швейцарське бюро по співпраці і ЮНІСЕФ. У виставці брали участь всі молоді місцеві художники. В рамках цього заходу був форум, на якому були міжнародні гості. Ми обговорювали мистецтво і культуру. Пізніше була виставка в театрі Маяковського - «Єдність в різноманітті». На цю виставку приїжджали художники з сусідніх країн: Віталій Семків, Саїд Атабеков (Казахстан), Олександр Ніколаєв, Заур Мансуров (Узбекистан), Чингіз Айдаров, Дмитро Петровський (Киргизстан).

Наскільки взагалі складно розвивати сучасне мистецтво в Таджикистані?

Ну, дуже складно, тому що, по-перше, цьому ніде не навчають. В жодному вузі. У нас все мистецтво, в кращому разі, закінчується на Пабло Пікассо. Після нього мистецтва немає. Хоча у «Душанбе Арт Граунд» є ресурсний центр, архів сучасного мистецтва Таджикистану за 17 років і медіа-лабораторія. І була ідея створити центр з бібліотекою, кафе, де можуть працювати художники, музиканти, де є галерея. Адже ліній мистецтва теж потрібно розвивати, щоб людина була в курсі, а також для саморозвитку. Але поки що у нас немає галереї або виставкового залу. Сучасне мистецтво теж потрібно пояснювати, а не просто показувати. Щоб його могли зрозуміти, сприйняти, правильно прочитати.

Однак більшість молоді не має інтересів до всього цього. Насамперед вони думають про гроші, про бізнес.

Ми ось організовуємо майстер-класи, тренінги з фото і відео, лекції з сучасного мистецтва. Але щороку це стає все складніше ...

Та з іншого боку є і ті, за кого ми радіємо. Хтось вступив в Суриковський МДАХ (Московський державний академічний художній інститут імені В.І. Сурикова). Минулого року двоє наших учасників тренінгів вступили до ВДІКу (Всеросійський державний інститут кінематографії імені С.А. Герасимова). Радую, що хоч якісь студенти продовжують навчатися в сфері мистецтва.

Олексій Румянцев

45 років

Художник

Аніматор

Коли я беру участь в якихось виставках або до нас приїжджають люди, мені ставлять одне і те ж питання: «Чому у вас в Душанбе все завмерло?» На що я в сотий або в тисячний раз змушений відповідати: «Друзі, ви розумієте, після громадянської війни в Таджикистані в 90-х роках ціле місто протягом двох років було просто завантажили в контейнери». Ми завантажували наших друзів щодня. Всіх, хто їхав, - близько 400 000 чоловік, - але ж ми ж не просто місто, ми - столиця. Тобто це був інтелектуальний потенціал, інтелігенція! Технічна, культурна тощо. Ми всіх їх завантажили. Вони всі поїхали. Природно, ми через два роки прокинулися просто в порожньому місті. Промистецтво і мови не було.

Не було б ось цього масового від'їзду, у нас було б дуже серйозне протистояння. А так, елементарно на вулицях йшла бійня. Добре, що вона зупинилася. А потім почалося моментальне нерозуміння культури, урбаністики. Та що там культура! Що творилося з водою, електрикою, елементарними умовами для нормального життя великого міста?!

Фото акції «Hard day's night», 2009 рік

Акція була присвячена систематичним відключенням води в будинках по всьому місту Душанбе

Очікувати сьогодні якихось цікавих результатів, якихось цікавих рефлексій з боку душанбинців дуже складно. В найліпшому разі залишилися десятки, які, можливо, зараз поволі провокують сотню. Так, інша справа, що завдяки інтернету, посиленню доступу до інформації, виїздів, завдяки участі в міжнародних проектах, а також міжнародні проєкти приїжджають до нас, тоді почала змінюватися ситуація, і ми зараз в якомусь такому далекому ранньому Ренесансі. Але цей Ренесанс вже ніколи не стосуватиметься до колишнього Душанбе. Чому? Тому що колишнє місто просто стерте. І це не тільки тому, що виїхали люди і ми втратили людський ресурс.

Ви вважаєте, що через руйнування старих будівель в Душанбе йде навмисне стирання минулого?

Так, відбувається знищення пам'яті. Ми вже не звертаємо уваги. Можливо, тому що всередині щось назбирується, коли ось ту будівлю знесли - переживаєш, іншу знесли - переживаєш, а потім врешті-решт стає абсолютно все одно. Вже немає ні сил, ні сліз.

У мене все закінчилося, коли знесли стелу. Вона була символом дуже багато чого, символом «Таджикфільм». Ну, знаєте, коли починається «Мосфільм», там колгоспниця і серп, коли «Ленфільм» - там Петро, «Одеса» - там Одеса. А у нас починалося все з цієї стели. Плюс всюди на якихось перехрестях зазвичай були фотографії, де ти фотографуєшся з Чебурашкою або щось ще. Все це давали в пакетах, на яких була зображена ця стела. І вона була для нас невід'ємним символом пам'яті.

Стела с гербом советского Таджикистана была установлена в 1949 году, снесена 12 декабря 2015 года. Причиной сноса, как пояснили столичные власти, стало то, что советский памятник мешал реализации Генплана Душанбе

Зараз ми спостерігаємо, як майже повністю зникає центр. А генплан - річ серйозна. Більшість багатоповерхівок ще будуються, коли вони будуть здані, буде взагалі повна дупа. І якщо люди дозволили собі купити в новобудові квартиру, значить є машина, а якщо в цьому будинку 180 квартир, це означає 180 машин.

Я розумію, що ця тенденція цілком закономірна по всій території Центральної Азії, щоб всіляко довести свою перевагу над тодішнім.

Яка на вашу думку історія міста?

Душанбе має дещо унікальне. На відміну від інших міст, де можна зберегти, скажімо, старе місто, воно народилося в 20-х роках.

Поки ще збережено ряд ансамблів будівель: «опера», Нацбанк, Мін'юст. Правда, не знаю, наскільки довго вони зберуться. Тобто унікальність Душанбе в тому, що старе місто насправді молоде. Коли починаються суперечки, постійно всякі чинуші говорять ту ж саму фразу: «Та яке ж це старе місто? Йому всього 80 років». Але іншого у нас немає.

Наскільки активно молодь в Душанбе долучається до різних проєктів, пов'язаних з мистецтвом і культурою?

Якби у нас маси була трохи інші, скажімо, як в Бішкеку. Ось ті, хто не поїхав. Ми були б критичною масою, змогли б щось довести. Однак ми не дотягуємо до критичної маси. Ми залишаємося в меншості. Але я зараз бачу нову хвилю. Це вже точно рух, який може створити ритмічну дію. Тобто може переродитися в хвилю. Я це відчуваю. Я це бачу на прикладі своїх хлопців. І дивно, що на руку зіграв навіть COVID-19. Чому? Тому що ми протягом кількох років намагалися залучати молодь до арт-активізму. Народ просто зависав в соцмережах, а потім стався ось цей COVID-19, і вони відчули, що вони все-таки соціальні, що їм некомфортно, коли вони не можуть вийти на вулицю, не можуть зустрітися з людьми, не можуть робити щось спільно. Потім почалося якесь послаблення після літа, і молодь просто розлилася по вулицях. Вони захотіли брати участь у всьому. Значить, комусь ще мистецтво цікаве і надія є!

А перед якими труднощами постають сучасні художники?

У 2000-х роках ми робили виставки з Джамшедом Холіковим. Ми висловлювалися через свої роботи, це було цікаво. Думаю, це має відбуватися набагато частіше.

Але чому не відбувається? Спрацьовують «гальма самоцензури». Тобто я зовсім прості речі показую своїм друзям, кажу: «Давай десь у кав'ярні повішу». Він такий: «Ти що, з глузду з'їхав?». Та хай йому грець!

Фотоколлаж «Армрестлінг», 2019 рік

Робота пов'язана із суперечками між свекрухою та невісткою за прописку в квартирі

У своїх роботах я використовую різні техніки, особливо мені подобається створювати інсталяції. Сам процес створення мене просто заворожує. Але інколи знову спрацьовують ці «гальма самоцензури»...

Про кіно не буду говорити, тому що Держпрограма розвитку і підтримки кінематографу в скрутному становищі, це безумовно пов'язано з наслідками громадянської війни. Чому? Тому що після громадянської війни не було сегменту буржуазії середнього класу, середньої ланки суспільства, яке б лобіювало інтереси, досягало б комерційних вигод у тій чи іншій сфері, зокрема і у виробництві мультимедійних продуктів. Впевненого середнього класу не існує. Це перекреслює конкуренцію, це перекреслює рух і гальмує прогрес. Документалістика, анімаційне кіно живуть виключно за рахунок міжнародних проєктів. Не буде міжнародних проєктів, зникне і анімація. Документалістика, боюся, також.

Тому я намагаюся брати участь в різних проєктах. Наприклад, у Бішкек я приїжджав на першоквітневий конкурс в 2006 році. «Чорними» стежками доїхав до Бішкека. Тоді я вперше виставився і отримав перше місце за інсталяцію «Автопортрет в натурі», тому для мене Бішкек виявився певною мірою «хрещеним батьком».

Мені здається, що художнику завжди потрібен зворотний зв'язок. Ми висловлюємося, і кілька розумних до нас підходять і кажуть: «Все нормально, ми і без тебе це знаємо ». І що?! І все! Ми не влаштовуємо якісь дискусії в ЗМІ, в соціальних мережах та інше.

Виходить так, що мої роботи користуються попитом десь, але вони нічого не роблять тут. Я за це себе картаю дуже часто. Я себе не зовсім вважаю людиною сучасного мистецтва. Я більше людина, яка без цього жити не може. Однак все одно собі щось не дозволяю. Завдяки міжнародним кураторам я десь виставляюся, публікуюся, чогось добиваюся. Чому я все ще тут? Тут я дихаю матеріалом для своїх робіт.

Тахміна Рамазанова

44 роки

Солістка групи «Авеста»

Коли я прийшла в колектив мені було 21, це було в 1997 році. До мене група вже існувала, мала назву «Вест». Солістом був Хушбахт Заміров. На жаль, його сьогодні з нами вже немає.

Хлопці були зовсім молоді. Я тоді збоку спостерігала за ними і мені подобався напрям, який вони тоді вибрали - таджицька музика із західною інтерпретацією. Я вчилася з ними разом в музичному училищі. Ми зустрілися разом якимось на вулиці, і вони мене запросили просто прийти на репетицію послухати.

Я із задоволенням схвалила пропозицію і відтоді я стала палкою прихильницею цих хлопців як музикантів. Я сама була музикантом, мої батьки теж були музикантами, я багато знала про музику і розуміла, що це круті хлопці.

Той час був дуже важким для Таджикистану. Був післявоєнний період, і хлопці були того віку, коли потрібно розвиватися, а тут таке - раз і якийсь ступор. Але не зневірившись, вони все одно збиралися разом, щось придумували, вивчали музику...

А я потрапила в потрібні руки, в потрібний час. Я просто вдячна Богу, що я потрапила саме ось до цих хлопців. Це інтелігентні, високоосвічені в музиці, дуже виховані хлопці, з якими не страшно. Тоді був дуже складний час, і я, як дівчина, боялася, придивлялася. Я розуміла, що це ті люди, з якими потрібно рухатися вперед.

Приходячи на репетиції, я вивчила їхні пісні, репертуар, приходила, підспівувала. І тоді вони мені запропонували: «Давай спробуємо. Може, у нас буде два соліста - Хушбахт і ти?». Я погодилася. Я просто почала з маленьких кроків. Навчалася разом з ними, вони мене багато чому навчили в плані вокалу. Вони мене розкрили. Ми ж жили за радянських часів і говорили російською мовою. Ми вчилися в російських школах. Вони в мені розкрили таджичку. Та манера виконання таджицької музики, яка зараз присутня у мене, з'явилася завдяки моїм колегам по групі.

Я говорила таджицькою мовою зі страшним російським акцентом, були моменти, коли мене просто зрізали на телебаченні. Хлопці мені найняли філолога, який приходив, працював зі мною над вимовою, як правильно ставити наголос. У таджиків велика увага приділяється слову, бо якщо не на той склад падає наголос, це слово вже не звучить так, як воно має звучати. Це дуже важливо, особливо в співі.

«Авеста» - це справді ні на кого не схожа творчість. Ноти, характер і будова музики. Досі завжди хлопцям кажу: «Якщо раптом, не дай Бог, ми розбіжимося, я більше музикою займатися не буду».

У музиці немає нації, конфесії. Коли виступаємо за кордоном, буває таке, що, наприклад, я не знаю німецької мови, але ми якось спілкуємося, розуміючи один одного. Знову ж таки, завдяки музиці!

Пам'ятаю, у нас був концерт в одному містечку Баварії, і прийшли німці на наш виступ. Ми не очікували, що прийде стільки народу. Адже нас ніхто там не знає, але були афіші і людям стало цікаво, хто такі таджики, що це за музика така. Прийшли люди, які просто слухали нас і плакали ... Я співаю, а жінка плаче. І потім вона підходить до мене і каже: «Ви знаєте, я не розумію, про що ви співаєте, але я відчуваю, про що ви співаєте». Розумієте, яка філософія? Я, каже, всю цю пісню плакала. А пісня була про кохання, називається вона «Ей ішқй ман» - «Моя любов». Там такі слова: «Я далеко-далеко шукала свою любов, а вона виявилася зовсім поруч». Це пісня про кожного з нас - і про мене, і про вас. Неважливо, якою мовою ти співаєш.

Я навчилася розумітися на поезії. Для мене важливо, щоб текст був повноцінний, грамотний, щоб він лягав на музику правильно. Якщо музика європейська, то дуже складно накласти таджицькі слова на цю музику, тому що у них є свій розмір. Читаєш вірш і вже вимальовується в голові якась мелодія. Це тонкий момент.

Ми створюємо музику перш за все для себе. У кожній пісні є частинка мене, прожита мною, пройдена мною. Кожна пісня для мене, як моя дитина, як мати любить своїх дітей, так само я люблю кожну свою пісню.

Чому справжні музиканти завжди бідні? Тому що вони творять душею, з любов'ю, а не заради грошей. У нас були моменти, коли ми вже років п'ять займалися творчістю, виходили з концертів, у нас брали автографи. Але у нас не було навіть грошей доїхати до будинку на маршрутці. Ми йшли пішки, вдавали, що гуляємо, що нам хочеться гуляти. Це були 90-ті. Якщо дорогою могли купити гарячу булочку, це було свято.

Наскільки складно було працювати в 90-ті після громадянської війни?

Може, це зараз звучатиме абсурдно. Скажу, що тоді було набагато легше, ніж зараз. Тому що той відтік інтелігенції і освічених людей, який стався за той період дався взнаки. Зараз дуже складно.

Про що найчастіше ви співаєте в своїх піснях?

Звичайно, про кохання, як і всі. Найперше, це любов. Дуже люблю співати про Бога. Я дуже віруюча людина. Не можу співати ні про маму, ні про тата. Зараз їх, на жаль, немає, але навіть коли вони були, я просто от не знаю, чомусь я завжди цуралася цієї теми. Мої батьки для мене настільки святі, настільки святі, що я не знаю...

Остання Ваша пісня «Душанбе». Коли я її прослухала, мені здалося, що це якась ностальгія за бувшим містом?

Так воно і є. Чому ностальгія? Тому що композитор цієї пісні - Павло Турсунов - давно вже живе в Росії. Він є членом Спілки композиторів Росії. Він пише балети, симфонії. Це передусім його ностальгія, тому що він жив в Таджикистані.

Фрагмент из клипа песни «Душанбе», 2020 год

Багато хто зараз обурюється, що місто дуже сильно забудовується. Мені б не хотілося, щоб ця композиція сприймалась, як тема старого Душанбе і нового. Я люблю своє місто різним. У мене до нього безумовна любов. Звичайно, мене теж іноді гризе те, що дуже багато красивих архітектурних будівель пішло під знесення. Можна було ці будівлі віддати під університети або, врешті-решт, це мій біль, зробити трьох-чотири-поверховий центр культури для дітей, де діти могли б займатися танцями, народним ремеслом.

Але ми з вами не архітектори. Ми ж не знаємо, які будівлі повинні піти під знесення, а які - добротні. Я якось знаходжу цьому пояснення і намагаюся знаходити. Я пливу за течією. У мене зовсім інші принципи в житті. Для мене дуже важливі я, моя сім'я і мої діти; важливо, як складеться життя моїх дітей. Багато хто тікає від нашої історії, але не я. Мене дуже багато пов'язує з моєю батьківщиною. Адже не моя батьківщина винна в тому, що все так відбувається, або земля, яка годувала, носила нас. Це просто збіг обставин. А я завжди сподіваюся на краще!

Гайрат Кадиров

35 років

Актор

Режисер

Директор Державного музично-драматичного театру імені Туфі Фазілової в Канібадамі

Будівля театру 18-19 століття. Цей майданчик існував для різних постановок і сценок і тільки пізніше став місцем театру. Історія така, що в нашому місті працював начальник міліції Каміль Ярматов, він захищав місто від басмачів, які набігали в ті роки через кордон Узбекистану.

Театрально-музичний колектив, серед яких музиканти / актори ансамблю міліції і народного театру Канібадама, 1936 рік

Він також виконував обов'язки охорони театральних труп, які приїжджали в Канібадам на виступи. І він був такою людиною, яка незважаючи на свою роботу, дуже цікавився і захоплювався театром. Супроводжуючи один з театральних колективів, Ярматов подружився з драматургом, і в 1922 році вони створили народний театр при існуючому оркестрі і ансамблі міліції. А в 1932 році театр став державним.

Уривок з п'єси драматурга хочі Содіқ - «Даву ғеч» (у перекладі на українську мову: поспішиш - людей насмішиш!), 1950 рік

Театр в ті роки мав цікаву особливість. Переважно в постановках грали актори-чоловіки. Жінки не могли грати, тому що вважалося, що релігія, іслам, це забороняє. А зараз є, але не так вже й багато. Здебільшого, звичайно, працюють чоловіки...

Був період, коли театр ледь не розпався. Його підтримала оперна співачка, перша народна актриса СРСР Туфу Фазілова (1917-1985). Вона провела кастинг для акторів в місті і вдихнула нове життя в театр. Якийсь час вона пропрацювала в театрі, поставила його на ноги. У 1985 році театр назвали на її честь.

Якщо говорити про проблеми театру, звичайно, основна - це стан будівлі. Ось, бачиш, в якому вона стані. Нам вже кілька років обіцяють зробити ремонт, але поки владі не виходить. Театр державний і госпрозрахунковий. А нам все одно потрібно працювати і ми почали потихеньку ремонтувати все своїми силами. Дах ось зробили!

Ось це, наприклад, літній театр! Раніше тут виступали, але зараз стеля і сцена падають.

Звичайно, недобре і військові події (громадянська війна) нанесли відбиток на театр.

У 1993-1994 роках під час військових дій мені було 7 років, я навчався в першому класі. Пам'ятаю, як я кілька разів проходив повз театр. Був День театру, актори грали, а глядачів немає. А я там стояв і дивився. Відчуття були важкі ...

Хлопців забирали в армію. Ішли, хтось помирав. Інформацію переважно отримували з чуток. Було дуже сильна безробіття і голод. Щоб не голодувати, люди збирали колоски і мололи, щоб зробити борошно. Хліб виходив чорним-чорним. Але ми це їли, і це була розкіш. Черги були в магазинах великі, незважаючи на те, що там практично нічого і не було. Вони працювали просто для роздачі хліба. Весілля проходили без дастархану. Люди приходили, стіл стоїть, там нічого немає. Це було нормально. В найліпшому разі там лежало два коржі.

Люди просто збиралися у дворі будинку, танцювали, раділи тому, що мали, настрій собі піднімали. Час війни дорівнював часу голоду. Тоді існувало тільки поняття «виживання». Всі співробітники театру працювали просто для того, щоб театр був, щоб театр не закрили. Про процвітання, просування не йшлося взагалі.

Мінімум завдань. Актам жилося важко, працювали за хлібину з 1993 по 2000 роки. Потім ситуація почала налагоджуватися, працівники театру придивлялися і зрозуміли, що навколо них переважно працюють тільки вже люди похилого віку. І керівництво ухвалило рішення відкрити театральну студію. Це був 2002-2003 рік.

Я зі своїми колегами стали першими слухачами цієї театральної студії, нас було близько тридцяти. Існувало три напрямки: актори, танці та співи. Після закінчення навчання частина випускників студії вступили в Таджицький державний інститут мистецтв імені Мірзо Турсунзаде.

Здебільшого ми ставили дитячі вистави за мотивами казок. Тому що в повоєнний час дорослі були дуже зайняті побутом, виживанням. Не до театру було. А діти все ж в школу ходили, треба було їх чимось розважати. Вибору було мало. А ми двічі на рік робили нові вистави. Були покази постійні, і народ масово ходив. Політика затвердження сценаріїв теж була сильною. Все відстежувалася 100 разів. Мені здається, що зараз стало вільніше.

Потім я їхав до Москви. Пам'ятаю, що змінювалися керівники театру. Була призначена жінка. А до неї попередній керівник у 2004 році пішов на пенсію. Він працював 17 років в театрі.

Але співпало так, що в той момент, коли була призначена нова керівниця, почався переломний момент. Було багато складнощів: актори деякі розбіглися, обладнання непридатне, освітлення старе. Театру почали активно допомагати, зокрема Швейцарське бюро з питань співробітництва в Таджикистані. У 2015 році я повернувся з Москви і мене покликали працювати директором театру. Коли мене призначили директором, у театрі грошей не було взагалі, одні борги.

У 2015-2016 роки банківський рахунок театру був закритий через заборгованість перед державою за комунальні послуги. Тому ми не могли співпрацювати з багатьма донорами. Потрібно було якось виплутатися з цієї ситуації і ми організували виїзний театр.

Після збору коштів ми оплатили заборгованості і нам відкрили рахунок. Потім поставили виставу «Суд дурнів». Вона виїжджала на 2-3 міжнародні фестивалі. Такого масштабу подій в Таджикистанському театрі не було. Це сподобалося донорам, бо ми виправдали їх вкладення. У 2018 році ми почали ще активніше співпрацювати з Швейцарським бюро в Таджикистані.

Зараз ми працюємо в трьох напрямках: беремо якусь проблему, наприклад, що не потрібно багато витратити на весілля. Міркувати над такими темами, які близькі для місцевого народу - дуже важливо. Люди усвідомлюють і думають. «Принцип дзеркала» - це банально? Звичайно, так. Але з іншого боку - ефективно. Це один напрям. Другий - намагаємося запрошувати світового режисера, щоб в період постановки нас навчав, розвивав творче мислення, щоб ми не перегоріли. Це робиться для натхнення і мотивації, водночас набуваємо досвіду на міжнародній сцені. Тут у нас працює такий принцип: «Вода, яка тече у тебе вдома, не має ціни».

Оскільки знання у нас досить бідні, люди скромні ... Щоб був ефект, ми працюємо і на міжнародному рівні.

Афиши театра

Третій напрям - для дітей. Справа в тому, що деякі театри в нашій країні дуже грубо ставляться до дітей. Вони вважають, що діти нічого не розуміють, що їх можна обманювати. Вони заперли 500 глядачів в зал і включають готовий mp3 аудіозапис. На сцені просто рухають губами і неважливо, чи встигає запис за ними. Я питав, чому вони так ставляться до дитячої аудиторії. А вони: «А діти кричать, їх неможливо контролювати». Так, костюми, декорації шикарні, але вони грають на кількість, а не на якість. А ми так не можемо.

Ми граємо все наживо. Готуємося по три місяці. Ставимо більш психологічні, змістовні, цікаві постановки, тому що ми хочемо використовувати шанс, який маємо. Іншого може і не бути! Дитина може вдруге не прийти. Погоджуюсь, може, у нас бідні декорації, але для нас головне - зміст.

Театр госпрозрахунковий, річний бюджет від держави на підтримку всього театру становить 5000 доларів США, частина збору коштів йде з проданих квитків (3 сомони - трохи менше 50 центів). І як я казав, іноді нас підтримують донори. Завдяки цим коштам ми також виплачуємо заробітну плату і старим акторам театру, які вже на пенсії, але ми хочемо, щоб вони знали, що ми пам'ятаємо і думаємо про них. Когось по можливості, звичайно, залучаємо і в проекти, як акторів. Роботи дуже багато, але ми готові її робити, тому що хочемо відновити імідж театру.

Юнусалі Єргашов

65 років

Актор Державного музично-драматичного театру імені Туфи
Фазилової в Канібадамі

Заслужений артист Таджикистану

Наш театр - один з найстаріших театрів. Він створений в 1932 році як народний театр. Виходить, у 2022 році будемо відзначати 90-річчя. Можна сказати, що цей театр - основоположник театрального мистецтва Таджикистану, оскільки кілька поколінь тут пропрацювало. Дорога театру ніколи не була всіяна квітами. Були труднощі, складності з різних причин, одного разу його навіть ліквідували - в 1956 році.

Після того, як в Душанбе пройшов Республіканський Фестиваль народних театрів, наш зайняв гарне місце і постало питання про його відродження. І в 1969 році театр повторно був відкритий як Державний драматичний театр і функціонує донині. А я потрапив у цей театр в 1979 році.

Оскільки театр гостро потребував професійних кадрів, Міністерство культури вважало за потрібне розглянути це питання. За рішенням колегії Міністерства культури при Інституті мистецтв Душанбе була створена спеціальна студія з подальшим забезпеченням театру професійними акторами. Власне так я потрапив в цю студійну групу. Це було в 1975 році. І в 1979 році ми закінчили цей інститут. Всією групою з трьома дипломами і виставами ми прийшли в Канібадамський театр. Минуло майже 42 роки, і я дотепер тут ще працюю. Правда, на сьогодні я єдиний представник тієї студійної групи. Решта всі розбіглися - пішли на пенсію, в інші театри або відійшли взагалі від цієї професії.

А яким чином зараз Ви задіяні в театрі?

Іноді граю у виставах. Колеги запрошують, якщо є відповідна роль. Зараз знімають дитячі казки таджицькою мовою. Після тієї актриси будуть записувати мене.

А про що казка?

Про білку і голуба. Про те, що в одному лісі жила білка. Жила вона на дереві, яке любило всіх тварин. І воно не шкодувало своїх плодів всім тваринам. А білці це не подобалося. Вона хотіла, щоб дерево любило тільки її і тільки їй належало. І ось одного разу зіпсувалася погода. Буря. Дощ. На дерево сідає голуб. Дерево радо приймає його, годує. А це білці не подобається. І коли голуб летить по воду і їжу, білка підходить до дерева і каже: «Знаєте, які погані слова він говорить про вас? Що ви стара, гілки сухі, плоди несмачні».

Повертається голуб, а дерево проганяє птаха. І скільки б голуб не виправдовувався, дерево не вірить. Голуб відлітає, але чує, що незабаром дерево хочуть зрубати браконьєри. Птах летить до лісника і присікає цю справу, зберігає дереву життя. А потім дерево розуміє, що голуб був справжнім другом. Потім вони довго-довго живуть разом. А білка втекла. І висновок казки такий, що ненависть людям щастя не приносить. Треба жити дружно. В суспільстві треба жити в злагоді. Тільки тоді люди зможуть бути щасливими.

А Ви вважаєте себе щасливою людиною?

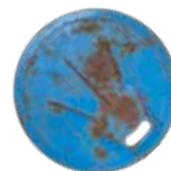
Я вважаю себе ... Ви розумієте, на це питання дуже важко відповісти. Я боюся, щоб ця відповідь не була штучною. Тобто хочу, щоб ця відповідь була щирою. Буває, що жалію себе.

Зараз же взагалі всім важко. Буває що і нам важко, тим більше ми прожили певний період часу. Роби-мо якісь висновки, чого ми досягли, а чого ні. Себе я повністю присвятив театру. Я за 42 роки не дозволив собі ні на один день покинути театр. Хоча у мене теж була сім'я, діти. Ось чому театр був завжди для мене на першому місці ... Ну, хотілося б жити краще. Тому я щасливий, бо працюю. Роблю улюблену справу, в цьому плані я щасливий.

Як функціонував театр під час Громадянської війни?

Наша область (Согдійська) була стабільною в той пе-ріод. Це єдина область, яка була стабільна. Тут війни не було. Війна була на півдні, в столиці. Оскільки між нами гори, перевали великі. Ну, напевно, завдяки цьо-му, завдяки пильності, ми пережили ту війну. Але цей тягар все одно ми пережили. Ми відчували, це впли-нуло на нас, тому що все-таки суспільство єдине.

А що по телевізору показували - це був жах. Це вза-галі складно збагнути. Але ми все ж працювали. Було складно з продовольчими товарами, з хлібом. Хліб видавали за картками, всюди були черги, по всій те-риторії країни. Пам'ятаю, ми працювали над виставою і нам за кожен день роботи платили по хлібині. Не-зважаючи на військові події, люди все ж відвідували театр, хоч і небагато приходили, але були.

Ви вільна людина?

Я абсолютно вільна людина. За все життя я не дозво-лив собі нічого такого, де б не був вільним. Я вільний, бо я прожив спокійне життя.

Для мене найголовніше - мир. Велике досягнення Та-джикистану в тому, що був відновлений мир. Я вва-жаю, якщо є мир, все інше буде. Чи не буде миру, ні-чого іншого не буде.

Далер Назаров

60 років

Таджицький музикант і композитор

Прослухати інтерв'ю, яке транслювалося під час вистави «Акорд»

Якщо ви не були на виставі і хочете самостійно, перейшовши за посиланням, прослухати бесіду з Далером, я рекомендую зробити це у вигляді медитації, тобто у спокої, в окремій кімнаті, де ви будете наодинці з самим собою від 40 до 50 хвилин. Дуже важливо, щоб вас ніхто не потурбував, так ви зможете краще і глибше відчувати те, про що розповідає музикант.

Подяки

Висловлюю подяку кожному герою дослідження, а також Алмазу Ісакову, Талгату Берікову, Діані У., Чингізу Айдарову, Азату Ідрісова, Світлані Зеленській, Іллі Карімджанову, Чинарі Ніязовій, Владиславу Варганкіну, Олені Бослер-Гусєєвій, Нодірі Афзалі, Фарруху Сафарзаде, Зухрі Сафаровій, Кумуші Муртазакуловій, Мавзуні Рамазановій, Жусуп Тенті, Громадському об'єднанню «Творча група 705», «Культурному центру «Кудук», Фонду Принца Клауса, DOEN і Уряду Швейцарії (Government of Switzerland).

Автор публікації: Діана Рахманова

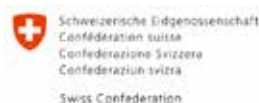
Інтерв'ю та текст: Діана Рахманова

Переклад з російської Аліни Мірошніченко

Верстка: Алмаз Ісаков

Коректорська робота: Олена Бослер-Гусєєва

Фінансова підтримка: Фонд Принца Клауса, DOEN, Уряд Швейцарії (Government of Switzerland)

Список додатково використаного матеріалу для дослідження і постановки вистави

Фільми:

- ~ «Місячний тато», 1999 рік. Режисер: Бахтійор Худойназаров;
- ~ «Кош ба кош», 1993 рік. Режисер: Бахтійор Худойназаров;
- ~ «Братан», 1991 рік. Режисер: Бахтійор Худойназаров;;
- ~ «Плач Тамбура», 2018 рік. Режисер: Аніса Сабір;
- ~ «Пісня Абдули», 2017 рік. Режисер: Анна Моїсеєнко;
- ~ «Тіснота», 2017 рік. Режисер: Кантемир Балага;
- ~ «Голобля», 2019 рік. Режисер: Кантемир Балага;
- ~ «Іди і дивись», 1985 рік. Режисер: Елем Клімов;
- ~ «Вантаж 200», 2007 рік. Режисер: Олексій Балабанов;
- ~ «Життя як диво», 2004 рік. Режисер: Емір Кустуріца.

Літературні джерела:

- ~ Андрій Волос. Роман «Хуррамабад»;
- ~ Світлана Алексієвич. «У війни не жіноче обличчя»;
- ~ Варлам Шаламов. «Колимські розповіді»;
- ~ Нарис Софі Рош про війну в Таджикистані «В грудах у матері-шахіда все ще було молоко».

Музика:

- ~ Кароматуло Курбонов (таджицький співак, музикант і композитор, соліст Таджицького Державного вокально-інструментального ансамблю «Гульшан», народився 29 листопада 1961 року в місті Куляб-місто в Хатлонській області Таджикистану). У 1992 році, в період громадянської війни, Курбонов разом з іншими членами свого музичного гурту був жорстоко розстріляний учасниками «Народного фронту Таджикистану» зі словами: « Ми тут боремося, а ти на весіллях співаєш ?!»;
- ~ Далер Назаров (таджицький співак і композитор).

Ця публікація побачила світ як частина солідарних дій до Дня Миру в Україні 2021 в межах проєкту «Youth - Actors of change» завдяки підтримці IM Swedish Development Partner.

Широке проведення Міжнародного дня миру в Україні в 2021 році ініціювала Молодіжна організація “СТАН” (Україна) та освітня ініціатива “Free IT” (Беларусь) – учасники програми діалогу та співробітництва в рамках проєкту БДІПЛ ОБСЄ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) «Просування людського виміру безпеки в Україні». Думки та інформація, висловлені учасниками програми, не обов’язково відображають політику та позицію ОБСЄ.

